

Друга половина XIX – початок XX століття були відзначені масовою міграцією українських селян, які перебували у складі Російської імперії. Поселялись вони переважно на її околицях: на Кавказі, в Середній Азії, Новоросії, на Далекому Сході та у Сибіру. Так наприкінці XIX ст. далеко за межами України з'являються українські назви поселень: Полтавське, Чернігівське, Українське, Ново-Київське та інші.

Більшість селян змушена була залишити рідні місця через відсутність землі чи необхідних засобів для існування. Хоча варто зазначити, що серед емігрантів були й заможні, але за свідченнями історичних джерел таких було дуже мало.

Російський уряд за допомогою переселення намагався освоїти цілині землі околиць імперії і разом з тим хоч якоюсь мірою зменшити “земельний голод”, знайти застосування “зайвим” робочим рукам. Великого значення надавалося збільшенню і зміцненню російського населення, особливо в кількісно незначних місцевостях.

Не була винятком в цьому плані і Україна. Селяни, які мали намір оселитися в необжитих околицях імперії, отримували певні пільги. Головні з них: звільнення від податків, зокрема у Сибіру на 3 роки. На цей же час звільнялися від служби в армії особи призовного віку. Переселенцям надавався земельний наділ. Вони ще мали право на пільговий переїзд, кредити, але не всі потребуючі могли їх отримати. Наприклад, у Томській губернії за період з 1 жовтня по 1 січня 1898 року із 2115 прохань від сімей кредит був наданий 1064 сім'ям. Переселялися передусім ті, хто мав заощадження. “Бажаними і корисними для Сибіру” були ті сім'ї, які мали достатньо коштів і не “обтяжені великою кількістю дітей чи родичами похилого віку”.

З початку XX ст. еміграція українських селян набуває більшого розмаху. Сприяла цьому також офіційна політика уряду, зокрема закони 1904 і 1906 років, які фактично стимулювали переселенський рух. У цілому в європейській частині територія компактного проживання українців значно

переважала території, де компактно проживали росіяни. Царський уряд розуміючи, що робота в галузі демографічної селекції значно “запущена”, приймає безпрецедентну за розмірами програму переселення. За цією програмою, протягом 1896-1914 рр. з дев’яти українських губерній до Сибіру і на Далекий Схід переселилося понад 1 млн. 619 тис. українців.

Сибір став другою “батьківщиною” українців. Заселення Сибіру українцями, яке активно розпочалося з другої половини ХІХ ст., різко інтенсифікувалося після спорудження Транссибірської магістралі (1895-1905 рр.). З того часу українці селилися поблизу цієї залізниці, переважно в селах, і займалися землеробством і тваринництвом. Уже на початку ХХ ст. Західний Сибір, здебільшого заселена українцями південна його частина, став важливим районом виробництва товарного зерна, а згодом і високоякісної молочно-м’ясної продукції.

За даними перепису 1989р. в усіх республіках колишнього СРСР мешкало 6,8 млн. українців. Ще донедавна уявлення української громадськості про існування поза Україною на безкрайніх просторах 1/6 частини суші мільйонів єдинокровних братів стояло на нульовій позначці. Знання факту переселення на схід українців лишалося на периферії свідомості суспільства.

СРСР суворо оберігав таємниці про сотні таборів, переповнених безправними в’язнями, про жахливі голодомори, про виселення на чужину цілих народів. І серед в’язнів і тих, хто перебував на засланні, українська громада була чи не найчисельнішою – близько 40%.

У східній діаспорі українці досить швидко асимілювалися, спочатку ставали так званим “русскоязычным населением”, а згодом переписувалися на росіян.

Українській діаспорі в республіках колишнього СРСР випала дуже тяжка доля. На неї здійснювався грубий авторитарний тиск з боку керівних управлінських структур, панувала політика повсюдної деукраїнізації, що постійно велася на державному рівні, та неухильна русифікація.

Українська діаспора в Російській імперії була майже повністю хліборобська. Залишаючись у територіальних межах царської Росії, а пізніше Радянського Союзу, українці східної діаспори не були емігрантами у традиційному розумінні цього слова. З кінця ХІХ ст. переселення з України скеровувалися на Урал, а далі – до Західного Сибіру. Українські поселенці на сході не створили організованого власного життя на новій території. Зв'язки України з цими поселеннями були обмеженими, власних організацій там не було. Царизм проводив відверту асиміляторську політику.

Для розвитку Російської імперії український ґрунт був чи не найсприятливіший. Вона набирала звідси людські ресурси, різноманітну сировину і продовольство, таланти та інтелектуальні ресурси. Тим часом мільйони наших земляків загинули у в'язницях, казематах, на безмежних просторах Сибіру і Крайньої Півночі. В 20-х роках ХХ ст. замість добровільного індивідуального почалося колективне “організоване” переселення з широким залученням демобілізованих червоноармійців. За 1924-1928 рр. з України було вислано 142 тисячі чоловік, які поселилися поза її межами, переважно в східних районах колишнього СРСР. Це становило 24% від усіх емігрантів Радянського Союзу.

Велетенські депортації українців було здійснено у радянські концтабори. З 1920 по 1923 рр. до Сибіру висилали українських повстанців, вояків Червоної Української Галицької Армії, махновців, роком пізніше – священиків УАПЦ, петлюрівців, діячів учорашніх урядових структур. Далі надійшла черга “непманів”, підприємців, членів українських політичних партій, “куркулів”. У 1928-1934 рр. українців прийняли Соловки. Їх масово нищили на будівництві Біломорсько-Балтійського каналу. Вони гинули на будівництві залізниць Котлас-Ухта та Байкало-Амурськ. Перед війною в ГУЛАГу налічувалося 10-12 млн. пов'язаних з Україною в'язнів.

Докладна інформація про життя і долю ув'язнених українців у Сибіру мало висвітлена в літературі. Але український письменник ХХ ст. Іван Багряний, який змушений був останні роки свого життя поневірятися далеко

від батьківщини, в еміграції написав роман “Тигролови” – чи не найпершу розповідь про сталінські концтабори. У творі зустрічається інформація про причини появи українців у Сибіру: “...професор історії... викладав історичну довідку про перших каторжників Сибіру, про перших політичних засланих, що склали тут свої кості, і саме в цій Забайкаллі, в цьому найсуворішому і найпонуришому закутку Східного Сибіру... їх було двоє тих піонерів: першим був – бунтар і “ізмєнник” – “малоросійський” гетьман Дем’ян Многогрішний. Навіжений протопоп Аввакум... – цей розкольник був другим... Це вони були відкривателями і зачинателями тієї жахливої сторінки... в епопеї невимовних людських страждань на цій землі...” Також розповідається про нащадків Сірка в радянському Сибіру: “Приїхали сюди, яка страшна і дика пуца була тут! Чужа чужина... А бач, оббулися... І дивись – зажили ж як потім! І пуці здолали, і край скорили, ще й залюднили. І звикли, полюбили. А нові діти народились – це вже їхня батьківщина... Тепер це містечко Києвом зветься... У всіх наших селах тутешніх, хати білені зокола, як на Україні. З нас за це всі тут сміялися, що, мовляв, скільки лісу, а “хохли” хати з глини ліплять та білять. Тут хати зовсім такі, як на Україні, не раз і кращі, бо на дощаним помості і криті здебільшого цинковою бляхою. Колись, до революції, здорово жили тут наші люди... Тут край працю любить та й винагороджує її щедро. А народ наш робочий... Трудилися щиро, то й мали: хліб сіяли, промишляли звірину, ходили з хурами в Маньчжурію і в Китай, копали золото, ловили рибу, ловили звіра живцем... Це була наша друга Україна, нова Україна, але щасливіша. І назви наші люди подавали тут свої, сумуючи іноді за рідним краєм: Київ, Чернігівка, Україна, Катеринославка, Переяславка тощо... Люди наші осіли понад річками Уссурі і Амур, де можна сіяти хліб... А потім пішло все шкереберть... Прийшла совєтська власть і все перевернула. “Старий Мороз розгортав страхітливі картини... Про колони виснажених арештантів на лютім морозі... Про приречений на повільну смерть люд, а надто про силу-силенну “своїх людей” земляків з далекої тієї України нещасливої... Про надлюдське терпіння і труд каторжний... чесних трударів полтавських,

катеринославських, херсонських “куркулів”, “державних злодіїв”, суджених “за колоски”, та й всяких “ворогів” – вчених, вчителів, селян, робітників...”

За даними перепису 1897 р. у Сибіру мешкало 223,3 тис. українців. У 1926 р. українська діаспора Сибіру налічувала 828 тис. чол., тобто 9,5% від усіх жителів даного регіону.

Кількість українців збільшується у Сибіру, особливо після сталінського “великого перелому”. На загибель туди їх вивозили сотнями тисяч – від Уралу і до Магадану. Значну кількість депортовано із Західної України, так званих “бандерівців” після 1944 р. Не всі з них після відбуття 25-річних строків повернулися додому: завели там сім’ї, приросли. А ще наші хлопці й дівчата їхали будувати БАМ, освоювати родовища корисних копалин у Тюмені, Якутії, Норильську.

У 1989 р. у Сибіру жило понад 860 тис. українців, в Західному Сибіру – 583,8 тис. і в Східному Сибіру – 279,4 тис. чоловік. Частка українців, які вважали рідною мовою українську, становила у 1989 р. у Західному Сибіру – 52%, у Східному – 48,5%. У місцях, де українські переселенці з’явилися відносно недавно (Тюменська обл., північні райони Красноярського краю), ці показники є значно вищими і становлять 54-68%.

На значній території південної частини Західного Сибіру від південно-східного Передуралля на заході і до передгір’я Алтаю на сході розташований один із найбільших у східній діаспорі район розселення українців, який одержав назву Сірого Клину. До його складу входять Омська, Томська і Новосибірська області та Алтайський край Росії. Тут на площі 450 тис. кв. км (дані 1989 р.) мешкало близько 750 тис. українців. За даними перепису 1926 р. українці становили більшість цього населення. Цей район у післяреволюційний час довго зберігав українські традиції.

Сотні тисяч українців мешкає на території сучасного Сірого Клину. Зокрема, в Алтайському краї, найсхіднішій частині Сірого Клину, де в 1989 р. проживало 77 тисяч українців (3% від усього населення краю).

Вибір за об'єкт досліджень населення Алтаю пояснюється низкою причин. Алтай, починаючи з 1865 року, коли сюди було дозволено переселення селян з інших губерній і до початку Першої світової війни, був одним із основних регіонів Сибіру для поселення селян-переселенців. Максимальних розмірів ці переселення досягли в роки столипінської аграрної реформи.

До відміни у 1861 р. кріпосного права Алтай був найбільш значним промисловим районом Сибіру. Це визначало й особливості складу населення. Більша частина його так чи інакше обслуговувала потреби кабінетського гірничозаводського комплексу – провідного центру з вироблення срібла й свинцю. Але після 1861 р. почалася криза гірничої промисловості, що призвело до скорочення чисельності працівників на рудниках і заводах, а також і до переорієнтації селян на аграрні заняття. Варто зарахувати й хвилю селян-переселенців. Із промислового району, яким був Алтай у XVIII – першій половині XIX ст. він еволюціонував у післяреформений час в аграрний.

Частка нетутешніх мешканців на Алтаї була дуже високою. Основна частина переселенців із числа тих, що йшли у Томську губернію, направлялась туди як раз через Алтай. Слід зазначити, що міграційні потоки йшли в Томську губернію з чорноземних губерній Центральної Росії, включно із Лівобережної України (Харківська та Чернігівська губернії).

Варто розглянути й національний склад населення. На Алтаї більшість склали східні слов'яни, тобто росіяни, а також українці і білоруси, об'єднані під загальною назвою в групі “росіяни”. Вони склали 92% від усього населення.

Дуже важко вдалося виділити зі складу “російських” українців. Алтай, особливо Барнаульський округ, до кінця XIX ст. став одним із основних районів поселення українців у Сибіру. На 1897 р. українська діаспора Сибіру нараховувала 223274 чол., або 4,8 % від загального числа “росіян”. З них 50310 чол. проживало в Барнаульському окрузі (22,5% української діаспори і

8,6% населення цього округу), 19250 чол. – у Зміногорському окрузі (8,6% української діаспори і 7,9% населення вказаного округу). Тобто більше 30% українців Сибіру проживало в двох округах Алтайського краю. Після росіян українці на Алтаї по чисельності займали другу позицію.

У 20-х роках на території Кулундинського степу переважали українці. За даними перепису 1926 р. у Славгородському окрузі Алтайського краю українці становили 203 тис. чол. (50%), і 3/4 з них вважали своєю рідною мовою українську. У Родинському районі у 20-ті роки українців налічувалось 65%.

Тривале спрямування союзної національної політики до “нової історичної спільності людей радянського народу” призвело до того, що сибірські українці, позбавлені церкви і школи, асимілювалися: серед 80 національностей Алтаю 28% українців назвали рідною мову своєї національності.

Дослідники становища українців Алтаю зауважують, що в Кулундинському, Благовещенському та інших районах чутно українську мову (лише у державних установах, школах спілкуються російською мовою). Але ніхто не називає себе українцем, а своєю рідною мовою – українську.

Для більшості видань з етнографії, історії, краєзнавства характерно, що про українців не пишуть нічого. У “Сибірській Радянській Енциклопедії”, що побачила світ 1929 р., сказано коротко: “Населення Алтаю поділяється на корінне – туземне і прийшло – російське”. Ця традиція – вважати українців росіянами – йде від дореволюційних часів, коли українські землі називали “югом России”, а поселенці з Полтавської, Чернігівської, Харківської та інших Малоросійських губерній іменувалися в Сибіру “рассейскими”, фактично слугуючи інтересам політики, в якій ідеологія імперської великодержавності була відредагована на ідеологію “нової історичної спільності”.

Найголовнішим джерелом інформації про зовнішній світ у селах Алтаю, та й для багатьох міських мешканців, є телебачення. У 1991 р. пресу з

України майже ніхто не передплачував, хіба що “Перець”, “Малятко” та “Барвінок”. У сільських бібліотеках де-не-де була одна українська книжка – “Кобзар”, а то й її не було, газет з України – жодної.

Неважко уявити собі, що чекало українців східної діаспори, якби не був проголошений “Акт про незалежність України” без помітних антагонізмів зникнення. Адже замовчування і перекручення української історії та культури, школи, мови набирало дедалі швидших темпів.

Особливо українізованою є Тюменська область. Тут постійно мешкає понад 600 тис. наших земляків (за офіційною статистикою 260 тис.), які вирішальним чином впливають на розвиток регіону. Велика кількість наших вахтовиків літала до Західного Сибіру. Тільки в Новому Уренгої та його околицях проживає понад 100 тис. українців.

Серед 100-тисячного населення Ноябрська 35% нині становлять українці. Побудували місто українці. Рішенням українського уряду Сумський, Кременчуцький та Куп'янський житлобудівні комбінати були переобладнанні на виготовлення жител для умов Півночі. Освоєння Тюменщини здійснювали трести Укртюменьжитлбуд і Укртюменьшляхбуд.

Є в Ноябрську Київський мікрорайон, будинок культури “Дніпро”, кафе “Славутич”. Назва магазину “Галич”, спорудженого галичанами, видалася націоналістичною тодішнім місцевим чиновникам і її зняли.

Медперсонал на родовища Ноябрська теж прибув з України і був сформований на базі 4-ої Харківської лікарні. В поїзді будівельників на Тюменщину з України прибула бібліотека.

Без українських нафтовиків і газувиків видобуток пального в Тюмені скоротився би щонайменше удвоє. Головним чином завдяки допомозі й компетентності синів України, представники якої розв'язували, зокрема, проблеми глибокого буріння в складних умовах. Росія може перекачувати пальне через нашу територію за валюту на Захід у таких великих обсягах. Саме українські майстри дісталися до тих горизонтів, де нафта і газ залягають на глибині понад 5000метрів.

Для багатьох українців, які переселилися на Сибірські простори із Донеччини, Хмельниччини, Івано-Франківщини та інших областей, нове життя розпочалося з такого листа: "... Комсомольская путевка. Товарищ такой-то, откликнувшись на призыв Коммунистической партии и советского правительства, изъявил желание принять участие в важной стройке пятилетки Тюменской области..."

Тюменська область у 70-х роках ХХ ст. для більшості українців стала другою батьківщиною. Саме тоді розпочалась ейфорія радянської влади по освоєнню нафтогазових родовищ Західного Сибіру. Велика кількість українських спеціалістів вирушала на далекі землі в пошуках кращого заробітку.

Місто Сургут на перший погляд нічим не відрізняється від типового пострадянського міста. Виділяється з усього сургутське населення. Нова історія міста починається з тих часів, коли сюди почали прибувати на видобуток нафти й газу працівники з усього Радянського Союзу. За неофіційною статистикою перше місце по чисельності серед них займають саме українці.

Про національний підйом українців у місті пам'ятають фактично усі українські жителі Сургута. Сталося це на початку 90-х років, коли на сцену місцевого концертного залу вийшли львівські артисти у формі Української повстанської армії. Глядачі вигукували: "Бандеровцы приехали! Что сейчас будет!" Зазвучали пісні, про які споконвіку і до цього часу в радянських краях нічого не знали. По закінченню виступу над головами сургутян почав розвіюватися жовто-блакитний прапор. Тоді ж і прозвучав заклик об'єднатися в організацію. Таким чином у 1991 році в Сургуті було створено культурно-просвітницьке товариство "Українська родина". Вже 10 років у місті діє недільна школа з вивчення української мови: близько ста дітей вивчають основи української культури.

По місцевому телебаченню Сургута показують українську телевізійну програму "Родовід", ведучою якої є Олеся Пухальська.

У м. Новий Уренгой майже половина населення – українці. В цьому місті є акціонерне товариство “Полярна геофізична експедиція”. Більшість працівників цього товариства – українці. Вони займаються дослідженням нових газових покладів, а почали приїздити сюди на заробітки ще з 80-х років. Геофізична експедиція – фактично справжнє місто зі своєю кухнею, лазнею, своїм лікарем. Працівники живуть у невеликих вагончиках, навіть хліб мають спечений тутешніми куховарами з України.

Це одне з тих міст, в якому немало частину українців складають нащадки репресованих у радянські часи. Відправляти заможних селян, священників, представників інтелігенції на ці землі почали відразу після 1917 року на будівництво залізниці Чум-Салехард-Ігарка. Залізницю так і не добудували, проте на її будівництво відправляли десятки тисяч людей.

У 50-х роках примусові репресії припинились і почалося, ініційоване радянською владою, запрошення громадян на освоєння Сибіру. Кожен п'ятий житель Надиму в 45-тисячному місті – українець. Більше двох тисяч з них тут працюють вахтовим методом й до нині.

Цікавим для вивчення й дослідження є побут, господарство і культура українців Західного Сибіру. Українці, що переселялися до Сибіру в основному з районів, де віками було розвинуте землеробство в усіх його формах, розсіювалися в схожих по типу місцевостях. Українці, особливо з південноукраїнських губерній, накопичили цінний досвід вирощування й обробки різноманітних сортів пшениці. Іншими, окрім пшениці і жита, зерновими культурами, що відіграють значну роль у житті українців-сибіряків, були ячмінь, овес, гречка і горох. Велике значення в культурі українських переселенців мали традиційні для них технічні культури – льон і коноплі, що давали технічну і харчову олію, волокна. Вирощування соняшників і приготування з них олії не набуло масштабів, характерних для України, проте воно дозволяло забезпечити потреби регіону в цьому продукті.

Найважливішим продуктом харчування з кінця ХІХ ст. стає картопля. Виробництво цієї культури українцями Сибіру в цей період не набуло промислового значення, але окрім харчового використання картоплі, значним здобутком було її застосування як основи свинарства. Те саме стосується технічного буряка. Українське садівництво в даний період не набуло значного розвитку.

Другою складовою господарства сибірських українців було тваринництво. Практично кожне господарство утримувало велику рогату худобу і свиней, домашню птицю. В місцях поселення українців рибальство і мисливство не розвинулося до рівня значних господарських занять. Величезні простори, зайняті квітучими злаками, своїм виглядом спонукали до розвитку бджільництва. Цей вид господарської діяльності мав допоміжне значення.

Поселення українців Західного Сибіру мало, в основному, вуличну забудову відносно сталих форм. Будинок (хата) – спочатку однокамерне, потім двокамерне і більше приміщення ставився вздовж вулиці з обов'язковим розташуванням садка перед ним. Власне будинок мав каркасну конструкцію. Дах – інколи покривався соломною або очеретом. Стіни, стеля і піч – білилися, а піч, стіни біля дверей і вікон покривались розписом. Двір мав Г-подібну (інколи – П-подібну) форму, відкриту позаду на городи. Важливим елементом подвір'я була літня кухня, зазвичай під легкою покрівлею.

Наступним елементом культури українців є одяг. Український традиційний костюм звичайно був перенесений на Сибірську землю. Основним взуттям селян були шкіряні постоли, більш заможні носили чоботи і низьке шкіряне взуття. Верхній селянський одяг українці шили із домотканого сукна. Взимку носили кожухи. Одяг шили з тканин домашнього виробництва. Комплекс одягу включав сорочку і штани – у чоловіків, спідницю і сорочку – у жінок. Сорочка чи верхній одяг підперізувалась поясами, тканими на спеціальних станках. Головні убори чоловіків –

традиційні смушеві шапки та папахи. В середині 60-х років ХХ ст. на зміну традиційним жіночим головним уборам прийшли хустки і шалі. Найменше зазнала змін традиційна українська кухня. Основою харчового раціону українців у Сибіру були крупи, а також різноманітні борошняні страви. Провідну роль у ньому відігравала і картопля. Велике значення українські селяни надавали салу. Його солили, причому із додаванням великої кількості часнику. Солоне сало і смалець використовували як приправу для борщів, каш, картоплі та інших страв. М'ясо солили рідко, тому що сибірський клімат дозволяв тривалий час зберігати його замороженим. М'ясо і ковбаси копчили, але копченості були виключно святковим продуктом. Із молочних продуктів виробляли сир і вершкове масло. Збут масла, експортованого із Сибіру в Європейську Росію та за кордон, був вигідною справою. Серед численних напоїв, що виготовлялися українцями, необхідно відмітити кисіль, різноманітні кваси, ягідно-трав'яні настої, узвари. Із хмільних – пиво й медовуху.

Справжнім культурним святом для Сургута стало відкриття Українського культурного центру. Затишок разом із українською самобутністю зустрічає фактично з порогу приміщення Центру, де стоїть пам'ятник українському варенику. Приємною несподіванкою для гостей Сургута стане українська "Кав'ярня". Тут вас пригостить смачною кавою з пірижками господарка в українському вбранні. В місті Надим при місцевому Будинку культури працює український клуб "Джерело", де на свята збирається півсотні наших земляків. Вони організують творчі вечори, співають рідні пісні, читають українську поезію.

В останні роки, коли національна самосвідомість українського народу почала відроджуватись, а історична пам'ять його відновлюється, помітно зріс інтерес у широкого загалу нашої держави до життя українців за кордоном, їхньої суспільно-політичної діяльності, здобутків у галузі економіки, науки, культури, мистецтва, літератури, освіти. Водночас значно розширюються взаємні культурні, наукові, ділові, а також туристичні контакти жителів

України з її закордонними синами і доньками. Все більший акцент робиться на пріоритеті у зв'язках із зарубіжними українцями, з українськими громадянами на території колишнього СРСР. Усе свідчить про те, що Україна повернулася обличчям до своїх дітей за кордоном. Нині, як ніколи, українцям в усіх куточках земної кулі необхідно зміцнювати національні зв'язки. Адже тільки разом можливо побудувати багату, квітучу, розвинену державу, яка посяде належне місце серед провідних країн світу.

Феномен української діаспори як частини світового українства є унікальним явищем нашої культури, нашої історії. Масові переселення українців за кордон починаються у другій половині - наприкінці XIX ст. Прийнято виділяти 4 хвили української еміграції.

Перша хвиля починається з останньої чверті XIX ст. і триває до початку Першої світової війни. Масова трудова еміграція до США розпочалася у 1877 році, до Бразилії - у 1880-і роки, у Канаду - з 1891 року, до Російського Сибіру - після революції 1905-1907 рр. Виїздили й до Аргентини, Австралії, Нової Зеландії, на Гавайські острови. Цю еміграцію спричинили аграрна перенаселеність деяких українських територій, лещата економічних та соціальних і політичних утисків, національний гніт з боку австро-угорської і російської монархії.

Друга хвиля еміграції українців охоплювала період між 1 і 2 світовими війнами у XX ст. і була викликана поєднанням соціально-економічних та політичних причин. Емігрували в основному ті українці, які зі зброєю в руках боролися проти радянської влади, підтримували Центральну Раду, Директорію, Гетьманат. Це були великі і середні землевласники, торговці, службовці, священнослужителі, інтелігенція, солдати і козаки українських військових з'єднань. Вони виїздили до Польщі, Чехословаччини, Австрії, Румунії, Болгарії, Німеччини, Франції, США і Канади.

Третя хвиля еміграції викликана головно політичними мотивами і розпочалася наприкінці Другої світової війни. Більшою мірою це репатріанти з англійської, американської, французької окупаційних зон.

Найчисленнішими серед них були колишні військовополонені, яких сталінсько-беріївський режим вважав зрадниками. Істотну частину переміщених осіб становили люди, силоміць забрані на роботи до Німеччини. Були тут також, звичайно, і ті, хто відверто сповідував антирадянські погляди. Більшість емігрантів цієї хвилі осіла в США, Великобританії, Австралії, Бразилії, Аргентині, Франції.

Четверта хвиля - так звана "заробітчанська" - розпочалася у 1990-х роках. Її головні причини - економічна скрута перехідного періоду в Україні. Деякі дослідники наголошують на умисному створенні безробіття, головно - у Західній Україні. В результаті цього на тимчасову роботу в країни Європи, Америки і у Росію виїхало близько 7-8 млн. людей. Частина з них, напевно, вже не повернеться в Україну.

Ось така коротка історія формування нашого закордонного українства. За оцінкою директора Інституту досліджень діаспори (Київ) Ігоря Винниченка на 2001 р. за межами України проживало 10-13 млн. українців.

Внаслідок того, що за межі власної країни вимушена була виїздити під тиском економічних, політичних і воєнних обставин активна частина нації, а також внаслідок відсутності повноцінної Української держави на етнічних землях українців, у нових країнах поселення за кордоном українство продовжувало і розвивало національні державні (УНР), політичні (практично весь спектр політичних партій у діаспорі), громадські, культурні, наукові, духовні інституції. Для української діаспори однією з найвищих соціокультурних цінностей стала мета відновлення повноцінної Української держави.

Українська діаспора Америки надзвичайно сильно зорганізована. З 1893 р. у США виходить одна з "найстарших" газет - "Свобода" (нині - тижневик). Сьогодні у США працюють численні українські ЗМІ, видавництва, музеї, архіви, церкви, школи українознавства.

У 1915 р. створена Федерація Українців Америки, яка вже у 1916 р. була прийнята в Конгресі і президентом США. Тут діє ряд відомих

організацій українців зарубіжжя, зокрема "Український Народний Союз", "Український Конгресовий Комітет Америки", "Злучений Українсько-Американський Допомоговий Комітет", "Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці", "Українська Вільна Академія Наук", є молодіжні, ветеранські, фахові (напр., лікарів, інженерів, істориків) організації.

У 1964 р. у столиці США м. Вашингтон відкрито пам'ятник Т. Шевченку. Відкрив монумент президент Д. Айзенгауер. Ряд університетів в США мають кафедри української мови, українознавства: Гарвардський, Пенсільванський, Колумбійський, Каліфорнійський, Іллінойський (Урбана-Шампейн) та 20 коледжів країни.

Процеси українського національно-культурного відродження, які активно почалися у 1988-89 рр. в Україні, стали для зарубіжного українства довгоочікуваним моментом реалізації найвищих мрій. У цей час по всьому світу в країнах перебування українців активізуються вже давно існуючі і виникають нові громадські організації, які ставлять за мету підтримку і розвиток демократичних процесів на старій Батьківщині-Україні.

У США діє українська організація - Товариство Української Мови Чикаго (ТУМ-Чикаго), 15 років діяльності якого ми відзначили у 2005 році.